

Piotr Szal

Polska organizacja samoobrony terytorialnej "Świt" 1939-1944

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 19/2, 111-116

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR SZAL

POLSKA ORGANIZACJA SAMOOBRONY TERYTORIALNEJ „ŚWIT” 1939 – 1944

Polska Organizacja Samoobrony Terytorialnej „ŚWIT” znana również pod nazwą Samodzielna Polska Partyzantka Robotniczo-Chłopska „ŚWIT” była antyfaszystowską organizacją partyzancką działającą na terenie Podkarpacia i Galicji Wschodniej w l. 1939 – 1944. W swoich szeregach skupiała ludność wiejską, działaczy PPS oraz weteranów I wojny światowej. Szeregi konspiracyjne zasilali Polacy, Żydzi i Ukraińcy. Trudno jest obecnie ustalić jaka była faktyczna liczba członków, ale wydaje się, że była stosunkowo niewielka. Nieznana jest jednak siedziba główna tej organizacji, albowiem we wszystkich dostępnych dokumentach widnieje zapis: *Województwo Południowo-Wschodnie*. Wiadomo jednak, że posiadała ona tzw. inspektoraty, ulokowane na terenie całego Podkarpacia. I tak:

- Inspektorat KROKUS mieścił się w Krośnie,
- Inspektorat GORCZYCA mieścił się w Gorlicach,
- Inspektorat JASKIER mieścił się w Jaśle,
- Inspektorat BRZEG mieścił się w Brzozowie,
- Inspektorat SANDACZ mieścił się w Sanoku,
- Inspektorat SAMOWAR mieścił się w Samborze,
- Inspektorat DROZD mieścił się w Drohobyczu,
- Inspektorat PRZEPIÓRKA mieścił się w Przemyślu,
- Inspektorat RZESZOT mieścił się w Rzeszowie,
- Inspektorat STRUŚ mieścił się w Stryju,
- Inspektorat STAJNIA mieścił się w Stanisławowie,
- Inspektorat LWÓWEK mieścił się we Lwowie,
- Inspektorat KOŁPAK mieścił się w Kołomyi¹.

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), *Antyfaszystowska lewica ludowa w walce z okupantem na Podkarpaciu (Galicja) w latach 1939-1944 opracowana przez Napoleona Halickiego z 1947 r.*, sygn. 265.

Bardzo mało jest informacji na temat działalności konspiracyjnej tych jednostek. Jedyną pewną informacją jest to, że istniały.

Komendantem Głównym „ŚWITU” był płk Adam Halicki, pseudonim Zygmunt Samborski. Urodził się w 7 lipca 1883 r. w Warszawie, jako jedno z ośmiorga dzieci Karola z wykształcenia nauczyciela muzyki i Emilii z zawodu krawcowej, pełniącej funkcję gospodyni domowej. Jego dziadek brał czynny udział w powstaniu styczniowym, a pradziad w powstaniu kościuszkowskim. W okresie I wojny światowej Halicki dwukrotnie został odznaczony najwyższym orderem wojennym „Virtuti Militari”. Podobno przyjaźnił się z gen. Władysławem Sikorskim. W okresie międzywojennym wielokrotnie podróżował do Bułgarii, Francji, Anglii i Stanach Zjednoczonych. Po powrocie do kraju, w okresie II wojny światowej założył i był komendantem głównym Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT na Podkarpaciu. Zmarł w Gdańsku w dniu 14 VI 1962 r., mając 79 lat. Jego zastępcą w tej organizacji był major Volanka, o którym niewiele wiadomo. Jak wskazują dokumenty był weteranem wojennym z września 1939 r., oficerem Wojska Polskiego. W „Świcie” pełnił funkcję szefa szkolenia wojskowego².

Jako początek powstania Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT przyjmuje się datę wydania *Manifestu Listopadowego* w dniu 11 listopada 1939 r. skierowanego do Rodaków Rzeczypospolitej Polskiej: Polaków, Rusinów, Łemków, Bojków, Hucułów i Żydów, w którym zatwierdzono program tej organizacji. Założono w nim m.in.: „wyzwolenie Ojczyzny od dyktatury hitlerowskiej i bolszewickiej i utworzenie Ludowej, wolnej, niepodległej i suwerennej Polski Ludu pracującego Miast i Wsi od Lwowa do Legnicy, uspołdzielniczenie usług, wielkiego i średniego przemysłu, pozostawienie jednak drobnego przemysłu w rękach prywatnych, przekwalifikowania kraju rolniczo-przemysłowego w kraj przemysłowy i ustanowienie 6-godzinnego dnia pracy dla górników, hutników oraz 7-dmno godzinnego dnia pracy dla pozostałych zawodów, ustanowienie 5-dniowego tygodnia pracy wszędzie tam, gdzie nowa technologia i nowa organizacja pracy na to pozwoli, wprowadzenie bezpłatnego obowiązku szkolnictwa nie tylko podstawowego, ale również zawodowego i średniego, dla wybitnie uzdolnionych również wyższego, bez

---

² AAN, *Kwestionariusz osobowy (maszynopis) Napoleona Halickiego z dnia 10 maja 1946 r.*, sygn. 265.

względu na pochodzenie społeczno-środowiskowe, religię, przekonania polityczne i rasę”³.

Dnia 1 XII 1939 r. opracowano treść roty Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT, która do końca wojny nie została zmieniona pt. *Ślubujemy ci Polsko*. Treść jej była następująca:

„W tym ponurym losie jaki spotkał naród polski i Polskę z winy dwóch sprzymierzonych przeciw nam wrogów – przysięgamy na flagę i godło Polski, oddać tobie Ojczyzno wszystko co w nas jest najlepsze i najcenniejsze z życiem własnym włącznie za twoje wyzwolenie, wolność i demokrację, za władzę ludu roboczego miast i wsi bez kapitalistów, bez obszarników i bez lichwiarzy u władzy w kraju ! Twoja przyszłość – jest naszą i dzieci naszych przyszłością! Ślubujemy tobie Ojczyzno zachować nie tylko przed wrogiem lecz także nawet przed przyjaciółmi wyjątkowo bezwzględna tajemnicę o naszym „świtowym” działaniu. Ślubujemy ci, naszego wkładu i ofiar dla twego dobra poniesionych – nie wykorzystywać dla osobistych w wolnej Polsce materialnych i politycznych korzyści, ani też dla przechwytywania władzy dyktatorskiej. Ślubujemy ci walczyć na śmierć i życie za ideały nasze zawarte w MANIFEŚCIE LISTOPADOWYM „ŚWITU” z 11 listopada 1939 r. aż do zupełnego zwycięstwa ! Ślubujemy tobie zniewolona Ojczyzno, że w walce tej nie spoczniemy – póki nie wrócisz na mapę Europy i świata, wolna, niepodległa i suwerenna, demokratyczna i dobra dla swojego ludu roboczego miast i wsi – tak nam dopomóż Bóg i święta męka Syna Jego!”⁴.

W oparciu o dokumenty znajdujące się w zasobie archiwalnym Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej, Polska Organizacja Samoobrony Terytorialnej ŚWIT prowadziła bogatą działalność wydawniczą. Wydawała m.in. wiele konspiracyjnych i antyfaszystowskich „gazetek” i czasopism, m.in. „Świt”, miesięcznik „Reduta”, kwartalnik „Polska Ludowa”, ulotki *Walczący Kraj Wolnego Ducha*, *Apel do Rodaków Podkarpacia*, piśmka *Bagnet na Broń*, *Barykada Karpacka*, *Będzie Polska od Sudetów do Bałtyku*, żydowskie czasopismo „Bund”, ukraińskie „Borotba”, a także „Czyn chłopsko-robotniczy”, „Młoda Polska”, „Naród Polski”, „Orły i Orłęta”, „Polska”, „Żołnierz Polski Walczącej”⁵ i wiele innych.

³ Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej (dalej: MNZP), *Manifest Listopadowy Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT z dnia 11 listopada 1939 r.*, sygn. b.n.

⁴ AAN, *Ulotka „Ślubujemy Ci Polsko” z dnia 1 grudnia 1939 r.*, sygn. 265.

⁵ MNZP, *Prasa konspiracyjna Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT 1939-1944 na Podkarpaciu, opracowana przez Juliana Jachimowicza z 1966 r.*, sygn. b.n.

Jak informują dokumenty, w dniu 3 V 1941 r. ukazała się zredagowana przez Komendanta Głównego ŚWITU ulotka pt. *Pamiętaj o głębokiej tajemnicy* - zobowiązująca i nakazująca wszystkim członkom-żołnierzom ŚWITU zachować tajemnicę o tej organizacji, stąd prawdopodobnie tak mało jest informacji o niej⁶.

Działalność konspiracyjno-partyzancko-wydawnicza była bardzo zawiła, tajemnicza i do tej pory nie została dokładnie zbadana. Duża część dokumentów budzi wątpliwość, głównie dlatego, że większość z nich została wytworzona w okresie powojennym. Co więcej dokumenty te są kopiami. Jedyne nieliczna część (2 rozkazy polowe⁷, 2 tymczasowe zaświadczenia⁸, 1 dokument nominacyjny Samodzielnej Polskiej Partyzantki Robotniczo-Chłopskiej ŚWIT z 1943 roku⁹) zachowała się w oryginale w Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Reasumując powyższe rozważania na temat Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT wydaje się jednak, że partyzantka ta z pewnością istniała i działała na terenie Galicji Wschodniej, lecz nie obejmowała takiego obszaru, jak wskazują dokumenty. Ponadto wydaje się, że członkami tej organizacji była wąska grupa kilkudziesięciu, może kilkuset żołnierzy-partyzantów ściśle związanych z Polską Partią Socjalistyczną prowadząca działania bojowe na tyłach Niemców, często w przebraniu w mundury sowieckie.

W dniu 1 IX 1944 r. komunikatem Komendanta Głównego Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT płka Napoleona Halickiego wydanym w Przemyślu ostatecznie rozwiązano Polską Organizację Samoobrony Terytorialnej ŚWIT na ziemiach wyzwolonych, z zaleceniem wstępowania w szeregi Wojska Polskiego, a na terenach jeszcze okupowanych z zalece-

⁶ AAN, *Ulotka skierowana do żołnierzy Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT z dnia 3 maja 1941 r. w sprawie konieczności zachowania tajemnicy służbowej*, sygn. 265.

⁷ AAN, *Rozkaz Polowy Nr 4/43 z dnia 22 stycznia 1943r. oraz nr 11/43 z dnia 1 maja 1943 r. Komendy Głównej Samodzielnej Polskiej Partyzantki Robotniczo-Chłopskiej „Świt” podpisany przez komendanta głównego organizacji, plk. „Samborskiego”*, sygn. 211/13.

⁸ AAN, *Dwa Tymczasowe Zaświadczenia (o nadaniu odznaczeń) żołnierzy Samodzielnej Polskiej Partyzantki Robotniczo-Chłopskiej „Świt” z dnia 1 października 1943r., podpisane przez komendanta głównego organizacji plk. „Samborskiego” oraz szefa Sztabu mjr. „Volanka”*, sygn. 211/13.

⁹ AAN, *Dokument Nominacyjny (awansowy) żołnierza Samodzielnej Polskiej Partyzantki Robotniczo-Chłopskiej „Świt” z dnia 29 lipca 1943r., podpisany przez komendanta głównego organizacji plk. „Samborskiego”*, sygn. 211/13.

niem wstępowania do Armii Krajowej, Armii Ludowej i innych bratnich formacji bojowych dla kontynuowania walki na tyłach wroga¹⁰.

Die Polnische Organisation der territorialen Selbstverteidigung „Świt” 1939 – 1944

Zusammenfassung

Die Polnische Organisation der territorialen Selbstverteidigung „ŚWIT“, auch unter dem Namen „Die Selbstständige Polnische Arbeiter- und Bauernpartisanen „ŚWIT“ bekannt, war eine antifaschistische Partisanenorganisation, die in Karpatenvorland und Galicien in den Jahren 1939-1944 tätig war. Diese Organisation versammelte Bauern, Mitglieder der Polnischen Sozialistischen Partei sowie Veteranen des Ersten Weltkriegs. Zu dieser Organisation gehörten Polen, Juden, Russen und Ukrainer. Es ist heutzutage schwierig, eine genaue Anzahl der Mitglieder festzustellen. Man geht jedoch davon aus, dass es eine relativ kleine Organisation war. Das Hauptquartier dieser Organisation ist unbekannt, denn auf allen erreichbaren Dokumenten steht lediglich: südlich-östliche Woiwodschaft.

Es gibt sehr wenige Informationen über die konspirative Tätigkeit von dieser Organisation. Es steht jedoch fest, dass sie es in der Wirklichkeit gab. Der Hauptkommandant von „ŚWIT“ hieß Oberst Adam Halicki, Pseudonym Zygmunt Samborski, sein Stellvertreter Major Volanka - der Chef der Militärschulung. Man geht davon aus, dass die Polnische Organisation der territorialen Selbstverteidigung „ŚWIT“ an dem Tag der Veröffentlichung des sogenannten Novembermanifestes am 11. November 1939 entstanden ist.

Auf den Dokumenten von dem Museum des Przemysł Gebietes basierend hat die Polnische Organisation der territorialen Selbstverteidigung „ŚWIT“ viele Titeln veröffentlicht. Sie hat u.a. zahlreiche konspirative und antifaschistische Zeitungen wie z.B. „Świt“ („Tagesaufbruch“), „das kämpfende Land des Freien Geistes“ („Walczący Kraj Wolnego Ducha“), „Polen wird von Südeten bis zur Ostsee“ („Będzie Polska od Sudetów do Bałtyku“) sowie eine jüdische Zeitschrift „Bund“ veröffentlicht.

Laut den Dokumenten erschien am 3. Mai 1941 ein von dem Hauptkommandant von „ŚWIT“ redagierte Flugblatt unter dem Titel „Vergiss dasgrosse Geheimnis nicht“, das alle Mitglieder dazu verpflichtete und aufforderte, dass

¹⁰ AAN, *Fragment ulotki komendanta głównego Polskiej Organizacji Samoobrony Terytorialnej ŚWIT 1939-1944 na Podkarpaciu z dnia 1 września 1944 r.*, sygn. 265.

sie die Informationen über die Organisation geheim hielten. Deswegen gibt es wahrscheinlich so wenige Informationen zu dieser Organisation. Die konspirative Partisanen- und Veröffentlichungstätigkeit ist sehr geheimnisvoll und kompliziert. Bis heute wurde sie nicht detailliert untersucht. Der Großteil der Dokumente erregt Zweifel, weil die Mehrheit in der Nachkriegszeit produziert wurde und diese Dokumente sind Kopien. Nur wenige (2 Feldbefehle, 2 vorläufige Zuegnisse, 1 Nominierungsschreiben der „Selbstständigen Polnischen Arbeiter- und Bauernpartisanen ŚWIT“ vom 1943) sind in Original im Archiv der Neuen Akten in Warschau aufbewahrt.

Wenn man die oben präsentierten Informationen zu „der Polnischen Organisation der territorialen Selbstverteidigung „ŚWIT““ zusammenfasst, kann man schlussfolgern, dass es diese Partisanen mit Sicherheit gab und, dass sie in Ostgalicien tätig waren. Sie agierten jedoch auf einem kleinerem Gebiet, als es aus den Dokumente herausginge. Es scheint außerdem, dass die Organisation Duzende, vielleicht Hunderte Soldaten-Partisanen bildeten, die mit der Polnischen Sozialistischen Partei eng verbunden waren. Sie kämpften oft verkleidet in sovietische Uniformen.

Am 1 September 1944 wurde von dem Oberkommandant von der Polnischen Organisation der territorialen Selbstverteidigung „ŚWIT“ Napoleona Oberst Halicki eine Mitteilung verkündet, die über die Auflösung der Polnischen Organisation der territorialen Selbstverteidigung „ŚWIT“ informierte.

Übersetzt von Piotr Szal